

PO I OGÓLNOPOLSKIEJ KONFERENCJI NAUKOWEJ W SPRAWIE BADAŃ NAD SZTUKĄ

ROMAN REINFUSS

Jako jeden z etapów przygotowawczych, przed mającym się odbyć w niedługim czasie Kongresem Nauki, zorganizowana została przez Podsekcję Badań Sztuki oraz kierownictwo Państwowego Instytutu Sztuki — Pierwsza Ogólnopolska Konferencja Naukowa w Sprawie Badań Nad Sztuką, której obrady odbywały się w Krakowie na Wawelu w dniach od 11 do 16 grudnia 1950 r.

Rozbudowany program Konferencji prócz obrad o charakterze plenarnym, przewidywał podział uczestników na szereg Sekcji, wśród których była również czynna Sekcja Sztuki Ludowej. Członkowie tej Sekcji bądź obradowali we własnym gronie, bądź według ustalonego z góry harmonogramu brali udział w obradach innych Sekcji, jak Sekcji Sztuk Plastycznych lub Sekcji Muzyki.

W ramach własnych prac Sekcji Sztuki Ludowej wygłoszone zostały dwa referaty, z których pierwszy pod tytułem „Zagadnienia metodologii badań nad sztuką ludową“ opracował Prof. Dr. Eugeniusz Frankowski, drugi zaś „O organizacji badań nad sztuką ludową“ Dr. Roman Reinfuss.

Zagadnienie sztuki w referacie swym ujmuje Prof. Frankowski jako jeden z rodzajów działalności ideologicznej człowieka społecznego, jako specyficzną formę poznania świata i aktywnego oddziaływania w celu jego zmiany. W społeczeństwach pierwotnych sztuka nie występuje w postaci wyodrębnionej lecz stopiona jest w jedną całość z innymi dziedzinami nadbudowy ideologicznej jak wiedza i religia. Dopiero w społeczeństwach klasowo zróżnicowanych, w związku z nasuwającym się podziałem pracy, następuje wydzielenie sztuki jako osobnej kategorii ideologicznej i jej dalsza specyfikacja. Między sztuką ludową a nieludową nie ma różnic jakościowych tylko ilościowe, które są następstwem podziału społeczeństwa na klasy i różnego tempa rozwoju historycznego.

Stojąc na gruncie leninowskiej teorii odbicia, scharakteryzował autor jako błędne poglądy lansowane przez naukę burżuazyjną, traktujące sztukę jako zjawisko autonomiczne rządzące się własnymi prawami niezależnymi od warunków ekonomicznych i społecznych i podkreślił z całym naciskiem, że sztuka jest formą odbicia bytu społecznego w świadomości ludzkiej. Sztuka jako jedna z gałęzi ideologicznej nadbudowy posiada charakter klasowy. Propagując pewne idee staje się ona ważnym orężem w walce klasowej i jednym ze środków przyczyniających się do praktycznego przeobrażenia rzeczywistości.

W dalszym ciągu swego referatu przeszedł autor do omawiania badań sztuki ludowej podjętych na terenie Związku Radzieckiego. Przedstawił organizację i szeroki zasięg badań terenowych, scharakteryzował stosowane tam sposoby wykonywania opieki nad ludową twórczością artystyczną i przemiany jakim twórczość owa ulega w społeczeństwie socjalistycznym.

W związku ze sztuką ludową w Polsce omawiał Prof. Frankowski ogólne warunki, w jakich rozwijała się ludowa twórczość artystyczna w ciągu ostatniego stulecia. Przedstawił w skrócie stan badań dotychczasowych nad sztuką ludową, wskazał na konieczność uwzględniania w przyszłych badaniach podłoża historycznego i powiązania ich z pracami historyków, zmierzającymi do ustalenia nowej periodyzacji opartej o przełomowe momenty przemian formacji społecznych.

W końcowych ustępach referatu omawiał prelegent zagadnienie literatury i muzyki ludowej, podkreślając potrzeby i osiągnięcia na odcinku ich badania i zajął się nieco szerzej scharakteryzowaniem opieki nad ludowym przemysłem artystycznym ze strony czynników państwowych.

Referat Dr. R. Reinfussa rozpadał się na dwie części. W części pierwszej omówiony zo-

stał i poddany krytycznej ocenie dorobek nauki polskiej w dziedzinie badania sztuki ludowej, od chwili gdy tematem tym zaczęto się u nas interesować do czasów ostatnich, w drugiej zaś plan naukowych prac badawczych w czasokresie objętym przez plan 6-letni.

Omawiając dorobek dotychczasowy, autor podkreślił trudne warunki, w jakich rozwijała się nauka polska w okresie międzywojennym, charakterystyczną dla tego okresu bezplanowość poczynań, brak wysiłku kolektywnego i przypadkowość wyników. Dziś mimo, że na temat sztuki ludowej pisano sporo, istnieje wiele dziedzin prawie zupełnie nietkniętych i znaczne obszary Polski nie zostały jeszcze przebadane. Ze względu na przemiany, jakim ulega wieś współczesna, intensywne prace badawcze kultury ludowej jako całości, a tym samym i sztuki ludowej, są jednym z najpilniejszych nakazów chwili.

Akcja badania sztuki ludowej powinna skupić się dookoła Państwowego Instytutu Sztuki, który podejmie zadanie wypracowania w dziedzinie badania sztuki ludowej nowych metod opartych na założeniach materializmu historycznego, szeroko korzystając z dorobku nauki radzieckiej. Zagadnienie metodologiczne należy wypracować wspólnie z etnografami, zajmującymi się badaniem kultury materialnej i w tym celu trzeba utworzyć specjalną komisję, składającą się z badaczy sztuki ludowej, etnografów, historyków sztuki i teoretyków-marksistów.

Drugim zasadniczym postulatem jest intensywne gromadzenie materiałów dokumentacyjnych przez zorganizowanie zakrojonych na szeroką skalę badań terenowych. Autor podał opracowany przez siebie plan tego rodzaju badań, obliczony na najbliższe cztery lata, w ciągu których systemem prac zespołowych przebadano 16 dużych okręgów, rozrzuconych na obszarze całej Polski.

Równocześnie z badaniami terenowymi prowadzić należy badania bibliograficzne w zakresie sztuki ludowej oraz rejestrację zabytków tejże sztuki, przechowywanych w muzeach.

Wykonanie nakreślonego planu badawczego możliwe jest pod warunkiem posiadania liczebnie wystarczających kadr pracowników.

Prelegent dokonał obliczenia obecnego stanu pracowników, mogących wziąć udział w badaniach sztuki ludowej i wskazał na znaczne w tym względzie niedobory, wynikające stąd, że młodzież unika studiów etnograficznych, nie widząc w nich możliwości materialnego zabez-

pieczenia sobie przyszłości. Sytuacja uległaby zmianie na lepsze, gdyby w placówkach naukowych, jakimi są zakłady etnologii i etnografii przy uniwersytetach, w instytucjach naukowych i w muzeach etnograficznych oraz wielodziałowych, powiększono ilość etatów dla pracowników naukowych.

Wynikiem prowadzonych w ciągu najbliższych czterech lat prac badawczych pod koniec okresu objętego planem 6-letnim, będzie wzmoczona akcja wydawnicza, która obejmie publikacje prac materiałowych, opracowań monograficznych oraz syntetycznych o charakterze podręcznikowym.

W związku z wygłoszonymi referatami wywiązała się ożywiona dyskusja. Uwaga dyskutantów skupiła się głównie na referacie Prof. Frankowskiego, co jest zupełnie zrozumiałe ze względu na treść referatu, zawierającego szereg podstawowych sformułowań metodologicznych, posiadających znaczenie ogólne. W toku dyskusji, która okazała się bardzo płodna, zostało wyjaśnionych kilka zagadnień przez autora bądź nieujętych w sposób właściwy, bądź przeoczonych.

W związku z drugim referatem dyskutowana była prawie wyłącznie część pierwsza, obejmująca, jak wspomniałem, krytyczne sprawozdanie z badań dotychczasowych. W sprawie programu prac na przyszłość, głosy dyskusji ograniczyły się jedynie do kilku zapytań. Na rozwinięcie się szerszej dyskusji, niestety, brakło już czasu, a szkoda, gdyż zagadnienie należytego postawienia programu prac badawczych w naszej, zaniedbanej nieco dziedzinie, należy do spraw niesłychanie istotnych.

Przystępując do ogólnej charakterystyki wyników pracy Sekcji Sztuki Ludowej na Konferencji Krakowskiej stwierdzić należy, że wyniki te — jakkolwiek z punktu widzenia organizatorów Konferencji nie spełniły w całości pokładanych nadziei — niemniej były pozytywne. Zarówno w samych referatach, jak i w dyskusji nad nimi ujawniono szereg niedociągnięć i braków naszych prac nad zagadnieniami sztuki ludowej i to zarówno, jeśli chodzi o okres miniony, jak też i obecny, przypadający już na czasy powojenne.

Zaniedbania te, leżące głównie w sferze zagadnień metodologicznych i problematyki, szczególnie ostro zarysowały się przez kontrast z tym, co w ostatnich latach zdołano osiągnąć na innych odcinkach sztuki. Podczas gdy np. historycy sztuki na swym odcinku pracy poczynili w ostatnim roku bardzo poważne po-

stępy w zakresie pogłębiania i rozbudowy nowych metod pracy naukowej, dokonali krytycznego przeglądu całego dotychczasowego dorobku pod kątem widzenia rewizji dawnych przedstawiających poglądów, jakimi obciążała naszą wiedzę nauka burżuazyjna, przeprowadzili studia nad nową periodyzacją w zakresie sztuki, zebrali materiały do zagadnienia narodowych i realistycznych tradycji w naszej sztuce — badacze sztuki ludowej nie zdołali jeszcze w swej dziedzinie przepracować ani zagadnień metodologicznych, ani nawet wysunąć nowej problematyki.

Ustawiczna konfrontacja wyników własnej pracy z osiągnięciami w pokrewnych dziedzinach nauki, prowadziła do przykrego uczucia, że na wielu odcinkach pozostajemy w tyle.

Pozytywnym wynikiem Konferencji jest przekonanie, wyniesione przez uczestników Sekcji Sztuki Ludowej, że najważniejszym wskazaniem na najbliższe miesiące musi być sprawa ustawienia całokształtu zagadnień związanych ze sztuką ludową na nowej bazie teoretycznej, bazie, którą jest dla nas materializm dialektyczny i historyczny.

Przekonanie to znalazło swój wyraz w postaci konkretnego wniosku, zgłoszonego w czasie posiedzenia Sekcji Sztuki Ludowej, przewidującego zwołanie osobnej konferencji, na której możliwie najszersze grono badaczy sztuki ludowej wraz z szeregiem zaproszonych specjalistów z innych dziedzin (historyków sztuki, prehistoryków, etnografów, specjalistów z zakresu historii gospodarczej, socjologów i innych) miałyby możliwość gruntownego przeanalizowania i przedyskutowania podstawowych zagadnień sztuki ludowej.

Wśród tematów, które będą przedmiotem dyskusji w czasie planowanej konferencji, wysunięte zostałyby zarówno podstawowe zagadnienia metodologiczne (definicja sztuki ludowej z punktu widzenia metody marksistowskiej,

problem klasowości sztuki ludowej), jak i kwestie związane z nową periodyzacją w dziedzinie sztuki, zagadnienie realizmu w ludowej plastyce, problem rodzimości i zapożyczeń, stosunek sztuki ludowej do prowincjonalnego rzemiosła artystycznego i sztuki amatorskiej, ludowa twórczość artystyczna w społeczeństwie zmierzającym do socjalizmu, wytyczenie wskazówek dla ochrony ludowej sztuki i szereg innych. Przypuszczać należy, że po gruntownym przedyskutowaniu podstawowych zagadnień, praca w dziedzinie badania ludowej sztuki nabierze nowego wyrazu i życia.

Pewien impas w jakim znalazła się ostatnio nauka o sztuce ludowej w związku z tym, że praca na jej odcinku ograniczała się w latach powojennych głównie do badań terenowych i publikacji materiałów — odbił się ujemnie nie tylko na poczynaniach własnych Sekcji Sztuki Ludowej, ale i na niektórych referatach opracowanych na Konferencję Krakowską przez inne Sekcje.

Przykładem może być referat kolektywny Sekcji Sztuk Plastycznych na temat rodzimych tradycji w polskiej architekturze, malarstwie, rzeźbie i rzemiośle artystycznym, gdzie zagadnienie rodzimości zjawisk artystycznych rozważane było wyłącznie w płaszczyźnie twórczości nazywanej dawniej „sztuką wyższą“, a którą w odniesieniu do sztuki społeczeństw klasowo zróżnicowanych byłoby może właściwiej, w odróżnieniu od sztuki ludowej, określać mianem sztuki „elitarniej“.

Artystyczny dorobek ludu mimo, że niewątpliwie zawiera w sobie znaczniejszy odsetek treści rodzimych od tego, jaki odkryć można w sztuce warstw uprzywilejowanych — w opracowaniach powyższych został zupełnie nie uwzględniony. Odpowiedzialność za taki stan rzeczy w dużej mierze spada na nas samych, gdyż zbyt późno i zbyt połowicznie zabieraliśmy się do uporządkowania własnego podwórka.